

Της Καμάρας συνέχεια...

του Σωτήρη Καλλή

Για τους σκοπούς αυτής της αφήγησης, θα ήταν δύσκολο να καθοριστεί με αυστηρά γεωγραφικά κριτήρια αυτό που αποτελούσε τη γειτονιά της Καμάρας. Μόνο με μια γενικότερη έννοια μπορούσε να ιδωθεί, αυτή που εκτός από τον χώρο, λαμβάνει υπ' όψιν, μαζί με τους ανθρώπους που ζούσαν εκεί και άλλους, από την ευρύτερη ενορία κι εκτός από αυτήν ακόμη. Μαζί με τους κατοίκους της γειτονιάς, μετρούσαν κι οι περαστικοί, οι άνθρωποι, που για λόγους πολλούς και διάφορους έρχονταν από αλλού, περιφερόμενοι στην Καμάρα τόσο συχνά, έτσι που να «πολιτογραφούνται» κάτοικοί της. Είναι περισσότερο τα άτομα, ντόπιοι και ξένοι, που με την παρουσία, τις συμπεριφορές και τις δραστηριότητές τους συνέδεταν την γειτονιά. Ο χώρος από μόνος του, τα σπίτια, οι δρόμοι κι οι καφενέδες ήταν απλώς το σκηνικό.

Υπήρχε όμως από την αρχή η έγνοια μήπως η αφήγηση αυτή καταντήσει μια ανιαρή μνημόνευση πολλών γειτόνων και μη και καταλήξει να είναι μια σκέτη λίστα ονομάτων. Φαίνεται πως αναπόφευκτα, σε κάποιο βαθμό, αυτό θα συμβεί, γιατί είναι αδύνατο να μείνουν εκτός, χωρίς τουλάχιστον απλώς να αναφερθούν, οι χαρακτήρες εκείνοι, που με την απλή παρουσία τους, με το διάβα τους από την Καμάρα, αποτέλεσαν τότε κομμάτι της «ψυχής» της, κι είναι εκείνοι, που τώρα θα συμπληρώσουν με τα δικά τους χρώματα τον καμβά αυτής της ιστορίας. Η απλή και μόνο αναφορά σε κάποιους καθόλου δεν μειώνει τη συνεισφορά τους στην εικόνα που επιχειρείται να αναπαρασταθεί.

Οι πιο κοντινοί γείτονες του Παντρή, αυτοί που τα σπίτια τους περιστοίχιζαν το μεγάλο καφενέ και το μπακάλικό του, ήταν ο Μελής Φραγκούδης και η Ελένη, ο Κωστής Σπέτσιος και η Παναγιωτού, ο Χατζηκώστας Στυλιανού-Κούτσουρου και η Λουκία κι όσοι κατά καιρούς πέρασαν από το αντικρινό σπίτι της αδερφής του, της Καλλισθένης, που είχε άντρα τον Τσουλάκη, γιο του Θεοκλή και της Μαρουλλούς.

Η Καλλισθένη είχε φύγει με τα δυο παιδιά της για την Αυστραλία. Πήγε να συναντήσει τον άντρα της που είχε πάει εκεί νωρίτερα. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '50, απ' αυτό το σπίτι πέρασαν τρεις με τέσσερις οικογένειες, οι περισσότεροι ξένοι, που κατά καιρούς είχαν λόγους να ζήσουν στην Κυθρέα. Η οικογένεια που έμεινε για μερικά χρόνια εκεί ήταν αυτή του Σολωμού και της Ουρανίας, με τα έξι τους παιδιά που

πήγαν και στο δημοτικό του χωριού. Ο Σολωμός καταγόταν από την επαρχία Λεμεσού και βρέθηκε στην Κυθρέα σαν λειτουργός του τοπικού Γεωργικού Τμήματος. Τίμιος άνθρωπος και καλός οικογενειάρχης, ήταν ιδιαίτερα αυστηρός με τα παιδιά του. Εντυπωσίαζε τους γείτονες η στρατιωτική πειθαρχία που επικρατούσε όταν ο ίδιος βρισκόταν στο σπίτι. Ήθελε τα παιδιά του, σε ξένο τόπο που βρίσκονταν, να συμπεριφέρονται σωστά κι υποδειγματικά. Ο Σολωμός φίλεψε εύκολα με τους γείτονες κι έδινε τακτικά το «παρών» του στον καφενέ, που ουσιαστικά βρισκόταν στο κατώφλι του σπιτιού που νοίκιαζε από τον πληρεξούσιο τότε διαχειριστή του, τον Παντρή. Τελικά, για αρκετά χρόνια αυτό το σπίτι κατοικήθηκε από τον Μιχάλη τον *τενεκετζή* και την Ελλού, κόρη της Λουκίας του Βασίλη, μέχρι που έκτισαν δικό τους πιο κάτω στον ίδιο δρόμο.

Ο Μελής Φραγκούδης είχε για κάποια χρόνια ζήσει στην Αίγυπτο. Με την επιστροφή του στο χωριό ασχολήθηκε με τα κτήματά του. Παράλληλα, για ένα διάστημα άνοιξε και καφενείο που το συνδύαζε με ένα μικρό μπακάλικο. Ο ανταγωνισμός όμως, ίσως και η ανάγκη για καλή γειτονία με τον Παντρή, σύντομα τον υποχρέωσαν να τα κλείσει. Παιδιά δικά του δεν είχε ο Μελής, αγαπούσε όμως όλους τους μικρούς. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον φρόντιζε να περιποιείται τις πληγές τους όταν τραυματιζόνταν στη διάρκεια των παιγνιδιών τους. Ήταν ο μόνος στη γειτονιά που είχε στο σπίτι του τα αναγκαία φάρμακα, τσιρότα και επιδέσμους και πρόθυμα πρόσφερε πρώτες βοήθειες σε όποιο τις χρειαζόταν. Σε μια εποχή που στα νοικοκυριά υπήρχαν μόνο τα στοιχειώδη, ο Μελής διέθετε και γραμμόφωνο. Το είχε φέρει μαζί του από την Αίγυπτο. Για να το λειτουργεί χρειαζόταν να το κουρδίζει με την μικρή μανιβέλα που είχε στο πλάι και κάποτε να του αλλάζει και τη βελόνα. Ο μηχανικός του ήχος, βραχνός και αδύνατος μόλις που ακουγόταν και μόνο από μικρή απόσταση. Οι μεγάλοι δίσκοι βινυλίου που είχε ο Μελής πρέπει να ήταν ελάχιστοι, αφού το... «πέρα στους πέρα κάμπους όπου 'ναι οι ελιές ....» ήταν το μόνο τραγούδι που έπαιζε συχνά και που ακουγόταν στον δρόμο μπροστά και στον διπλανό καφενέ του Παντρή! Η πηγαία αίσθηση του χιούμορ ήταν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Μελή. Συνήδιζε με λογοπαίγνια και δικής του επινόησης ιστορίες να προκαλεί γέλιο και ευθυμία στους συνομιλητές του. Ο ίδιος ήταν «σοβαρός» όταν αστειευόταν. Την υποκριτική την είχε έμφυτη. Έπαιρνε και μέρος σε ερασιτεχνικές θεατρικές παραστάσεις. Σε μια περίπτωση επιλέγηκε και έπαιξε σαν κομπάρσος σε ξένη κινηματογραφική ταινία, σκηνές της οποίας γυρίστηκαν στην περιοχή. Κάποιοι δυσκολεύονταν να ξεχωρίσουν τότε σοβαρολογούσε και

πότε αστειευόταν ο Μελής. Υπήρξε χαρακτηριστικό, πολλά χρόνια αργότερα, το επεισόδιο την ημέρα του θανάτου του! Ήταν την αυγή, στην ανατολή μιας ζεστής καλοκαιρινής μέρας, που μέσα στη σιγαλιά, με σπαρακτική φωνή ακούστηκε να καλεί σε βοήθεια. Οι κοντινοί γείτονες αναστατωμένοι σηκώθηκαν κι έτρεξαν αμέσως προς το σπίτι του. Εκεί τον βρήκαν με τα εσώρουχα να στηρίζεται με δυσκολία στη μισάνοικτη ξώπορτα και να σφαδάζει από τον πόνο. Η γυναίκα του, η Ελένη, βρισκόταν δίπλα του κατατρομαγμένη και αμήχανη. Ήταν, όπως διαπιστώθηκε από τους γιατρούς λίγο αργότερα, περίπτωση καρδιακού εμφράγματος. Ενώ είχαν βάλει μπροστά τη μηχανή του αυτοκινήτου που ήταν παρκαρισμένο εκεί μπροστά στο σπίτι του, έτοιμοι να τον μεταφέρουν στο νοσοκομείο, κάποιος, την τελευταία στιγμή, τόλμησε να τον ρωτήσει..... αν πονούσε πραγματικά ή αστειευόταν, όπως το συνήδιζε!.... Ο Μελής άφησε την τελευταία του πνοή δυο περίπου ώρες μετά, μόλις μπήκε στο τμήμα πρώτων βοηθειών του νοσοκομείου στη Λευκωσία.

Ο Ζάχαρος και η Αννού, ο Κωστής του Παντελή και η Ελένη, ο Αντρέας ο Γιαλλούρης και η Άννα, ήταν οι άλλοι άμεσοι γείτονες του μεγάλου καφενέ.

Ο Γιαλλούρης ήταν παπουτσιάς. Με τον γάμο του μετακόμισε στην Καμάρα. Εκεί κατοίκησε, αφού πρώτα το ανακαίνισε, στο διώροφο σπίτι που αγόρασε από την οικογένεια του Γιώργου και της Άννας Παπαβασιλείου που μετοίκησαν στη Χώρα. Ένας εργατικώτατος τεχνίτης ο Γιαλλούρης δούλευε ολημερίς, είτε μέσα στην κουζίνα του σπιτιού του τον χειμώνα, είτε απ' έξω, στην πλαϊνή αυλή, δίπλα στο αυλάκι, απέναντι από τη φουντάνα, το καλοκαίρι. Για κάποια χρόνια είχε και ένα νεαρό μόνιμο βοηθό. Έφτιαχνε συνεχώς έτοιμα παπούτσια, απαραίτητως σε μαύρο χρώμα, σ' ένα και μόνο μοντέλο που ήταν χωρίς κορδόνια, τις γνωστές *σκάμπες*, που κατά κανόνα φοριούνταν από τους βρακοφόρους χωρικούς της υπαίδρου εκείνης της εποχής. Δούλευε εντατικά βάζοντας σαν στόχο του να παρουσιαστεί στα διάφορα εμπορικά πανηγύρια. Πήγαινε με ναυλωμένο λεωφορείο, μαζί με άλλους χωριανούς, που κι εκείνοι ήθελαν να πουλήσουν δικά τους προϊόντα, κυρίως γεωργικά. Έφευγαν μια με δυο μέρες πριν τη γιορτή και κουβαλούσαν εκτός από την πραμάτεια τους και εξοπλισμό για κατασκήνωση, όπως τσαντιρόπανο και δοκάρια, για να στήνουν τις αναγκαίες για το σκοπό τους τέντες. Μέσα στα πρόχειρα αυτά καταλύματα άπλωναν κάτω προς πώληση τα εμπορεύματά τους αλλά και διανυκτέρευαν όταν οι καιρικές συνθήκες τους το επέτρεπαν. Κουβαλούσαν κι άλλον εξοπλισμό, όπως σκαμνιά για

να κάδονται και στάμνες για νερό, ψάδες και παπλώματα, ακόμη και μαγειρικά σκεύη. Δεν αναμενόταν να μένουν σε ξενοδοχεία και να τρώνε σ' εστιατόρια. Δυνατότητα για να κοιμηθούν σε στεγασμένους χώρους μπορεί να είχαν, σε δωμάτια που διέδεται οι εκκλησίες ή τα μοναστήρια, αλλά η ανάγκη για φύλαξη, στη διάρκεια της νύχτας, της πρραμάτειας τους, δεν τους επέτρεπε να διανυκτερεύουν μακριά από τον χώρο της δουλειάς τους. Οι Άγιοι Κενδέας, Αναστάσης και Κυπριανός γιορτάζονταν με ξακουστά σ' ολη την Κύπρο τα πανηγύρια τους. Μέχρι το Ριζοκάρπασο στον Άη Συνέση και τη Μύρτου στον Άη Παντελεήμονα συνήδιζαν να πηγαίνουν οι Κυθρεώτες. Μαζί με τους πωλητές και κάποιιο απλοί προσκυνητές, κάποτε κι ο Χρίστος Μολέσκης, που πήγαινε σε όσα πανηγύρια πουλιόντουσαν και ζώα, για να φέρνει γουρουνόπουλα, που τα αγόραζαν στο χωριό όσοι ήθελαν να τα μεγαλώσουν στις αυλές τους. Αν ο Γιαλλούρης νόμιζε πως δεν θα πρόφτανε να ετοιμαστεί να φτιάξει αρκετά παπούτσια, τότε απασχολούσε εκτάκτως και έναν άλλο μάστορα, τον Μιχάλη, τον γιο του Κυριάκου Αποστολίδη, του Τζυρκακού. Σ' αυτά τα πανηγύρια είναι που κατ' αποκλειστικότητα πουλούσε την παραγωγή του, κι εκεί ερχόταν σ' επαφή με τους πελάτες του, που τους γνώριζε προσωπικά και τον ανέμεναν κάθε χρόνο.

Πιο κάτω, στ' ανατολικά, ήταν τα σπίτια του Παναγιώτη Κολιού και της Χρυσταλλούς, του Αντώνη Βαφειάδη-Σιόρρη και της Αντρονίκης, του Χρίστου Αποστολίδη, του κασάπη, αδερφού του Παντή και της Παρασκευούς, του Μιλτή Νικολαΐδη και της Δέσποινας.

Ο Μιλτής Νικολαΐδης, ίσως ένας από τους πιο παλιούς και καλούς μηχανικούς αυτοκινήτων στην Κύπρο, δούλευε στη Χώρα, στην αντιπροσωπεία της «Ώστιν». Είναι αυτός που είχε δωρίσει στον Σωτήρη ένα τιμόνι, που προφανώς θα είχε αφαιρέσει από κάποιο καταστρεμμένο αυτοκίνητο. Η χαρά που έκανε ο μικρός ήταν απερίγραπτη. Περήφανος για το απόκτημά του, κάτι που ο ίδιος πίστευε πως κανένας άλλος στην ηλικία του δεν έπρεπε να είχε τότε, το εφάρμοσε στην άκρη ενός σκουπόξυλου που το έμπηξε στον πλίδινο τοίχο του γειτονικού σπιτιού, εκεί που αυτό συνόρευε με την αυλή τους. Πίσω απ' αυτό το τιμόνι, κάτω από τη σκαμινιά, δίπλα στον φούρνο, ακολουθούσαν στη σειρά σκαμινιά, κασόνια και μεγάλες πέτρες, τα υποτιθέμενα καθίσματα ενός νοερού λεωφορείου με καθιερωμένο δρομολόγιο από Κυθρέα προς Απόστολο Αντρέα! Ο τοίχος μπροστά έπαιζε τον ρόλο ανεμοδώρακα! Τα παιδιά ολόκληρης της γειτονιάς, μέχρι κι από ένα χιλιόμετρο μακριά, έρχονταν να δουν το τιμόνι του Σωτήρη, που όμως δεν τους επιτρεπόταν να τ' αγγίξουν! Γι-

νονταν βεβαίως με ευχαρίστηση δεκτοί, δήθεν σαν επιβάτες κι έτσι μπορούσαν να συμμετέχουν στο νοερό ταξίδι για προσκύνημα! Κι' αυτό, υπό τον όρο ότι δεν θα δορυβούσαν για να μην ενοχλούν τον οδηγό, που έπρεπε να ήταν συγκεντρωμένος στην οδήγησή του!

Ήταν προς τα δυτικά, λίγο πιο πέρα και απέναντι του καφενέ του Παντρή, αμέσως μετά την αποθήκη με τα κάρβουνα, που βρισκόταν το σπίτι του Χατζηκώστα Στυλιανού-Κούτσουρου και της Λουκίας. Ήταν κτισμένο ψηλά και σε μικρή απόσταση από τον δρόμο και το αυλάκι με το τρεχούμενο νερό. Για να φτάσει κάποιος στην είσοδό του, έπρεπε να ανεβεί πέντε με έξι τοιμεντένια σκαλιά, που τον έφερναν πρώτα σ' ένα μεγάλο πλατύσκαλο, γύρω στα τέσσερα με πέντε τετραγωνικά. Αυτός ο χώρος, πριν το κατώφλι, που οδηγούσε στον μεγάλο ηλιακό, ήταν το προαύλιο όπου η νοικοκυρά με τις γειτόνισσες, τα καλοκαιρινά απογεύματα, κάθονταν για να πιούν τον καφέ τους ή να *κόγουν* φιδέ. Μαζεύονταν στη σκιά της κληματαριάς και των δυο τεράστιων καταπράσινων δέντρων, μιας καρυδιάς και μιας αμυγδαλιάς, που φυτεμένες πιο μπροστά, χαμηλότερα δίπλα στο αυλάκι, άπλωναν τα κλαδιά τους και κάλυπταν τόσο τα σκαλιά όσο και το φαρδύ πλατύσκαλο πιο πάνω. Στη θέση αυτού του σπιτιού, πολύ αργότερα, κτίστηκε το σπίτι της Μαρούλλας, κόρης του Χατζηκώστα και της Λουκίας που παντρεύτηκε τον Αντρέα Κουλλαπή από τη Λευκωσία.

Ακριβώς απέναντι της ξώπορτας της Λουκίας, στην άλλη μεριά του δρόμου, ήταν ένα πέρασμα, μια πάροδος της κύριας στράτας, που περνούσε πρώτα μπροστά από το σπίτι του Κωστή του Σπέτσιου στα αριστερά και το κουρείο του Γιώργου απέναντί του. Αυτό το στενό οδηγούσε πιο πίσω, στο στεγασμένο προαύλιο του σπιτιού που ανήκε στον Αντρέα Αδαμίδα, τον Καραπίνα, που μετά τον δεύτερο γάμο του μετοίκησε στη Χρυσίδα. Εδώ με ενοίκιο έζησαν αργότερα και διαδοχικά δυο άλλες οικογένειες. Πρώτα το νοίκιασαν ο Κωστής ο Μακινίστρης και η Ελλού αλλά αργότερα κατοικήθηκε από τον Λευτέρη τον Μάντη και τη Χρυσταλλού. Και τα δυο αυτά αντρόγυνα, που δεν ήταν Κυθρεώτες, είχαν παιδιά που μεγάλωσαν εκεί και τέλειωσαν και το δημοτικό σχολείο της ενορίας. Τόσο για τον Κωστή, όσο και για τον Λευτέρη, τα επαγγέλματά που εξασκούσαν αποτελούσαν για τους γείτονες και τα επίθετά τους. Έτσι τους ήξεραν και ελάχιστα φαίνεται να γνώριζαν τα επώνυμά τους. Μακινίστρης ήταν αυτός που έραβε ψίδια παπουτσιών και μάντης ήταν ο γανωματής, ο συντηρητής χάλκινων σκευών. Όμως επικρατούσε τότε σαν επίθετο το μάντης, για να «κοσμί» ανθρώπους ευτελούς καταγωγής, οι-

κογένειες χωρίς νοικοκυριό και σταθερή διαμονή και τούτο από το γεγονός ότι οι φτωχοί γανωματήδες, ψάχνοντας για δουλειά και κουβαλώντας τα ελάχιστα υπάρχοντά τους, μετακινούνταν συνεχώς από περιοχή σε περιοχή, βρίσκοντας καταφύγιο σε ερειπωμένα ή ημιτελή σπίτια. Μέχρι και κάτω από δέντρα έμεναν, όταν τους το επέτρεπε ο καιρός. Πάντως ο Λευτέρης κι η οικογένειά του κατάφεραν να απαλλαγούν της φήμης των μάντηδων, να ενταχθούν στην κοινωνία της Καμάρας και να στεριώσουν εκεί. Τα παιδιά τους φοίτησαν στα σχολεία της Κυδρέας και της Λευκωσίας κι ακολούθησαν άλλα επαγγέλματα. Ο ίδιος ο Λευτέρης άλλαξε όχι μόνο επάγγελμα αλλά και αμφίεση, αφού σε κάποιο στάδιο έβγαλε την παραδοσιακή βράκα με την οποία πρωτοεμφανίστηκε στο χωριό και φόρεσε παντελόνια!

Διασχίζοντας το στεγασμένο προαύλιο του σπιτιού του Καραπίνα - αφού αποτελούσε και πέρασμα - έστριβες ανατολικά κι ένα στενό δρομάκι, στο μεγαλύτερό του μέρος στρωμένο με φυτευτές στρογγυλές πέτρες της θάλασσας, κατέληγε σε αδιέξοδο. Εδώ βρισκόταν το σπίτι του Χρίστου Νικολαΐδη και το περιβόλι του με τα λεμονόδεντρα. Παραδίπλα ήταν ο ελιόμυλος του Αριστόδημου και ακόμα ένα περιβόλι που ανήκε στον Κώστα τον Μαλαό. Ο ελιόμυλος αγοράστηκε σε κάποιο στάδιο από τον Γιαλλούρη, για να προσθέσει χώρο στο σπίτι του που βρισκόταν μπροστά. Ολόκληρο το μήκος αυτού του αδιέξοδου δρόμου, γύρω στα δεκαπέντε μέτρα περίπου, ήταν ουσιαστικά στην αποκλειστική χρήση του Χρίστου Νικολαΐδη, που χήρος ζούσε εκεί με την κόρη του τη Βασιλού και τον γιο του τον Κωνσταντίνο. Ο τελευταίος πάρκαρα εκεί και το μικρό του λεωφορείο με το οποίο μετέφερε επιβάτες στη Χώρα.

Μια ασυνήθιστη κηδεία

Θα ήταν το '54 ή το '55, που στο σπίτι και την μπροστινή αυλή του σπιτιού του Κωστή του Σπέτσιου, δίπλα στον καφενέ του Παντή, ξετυλίχτηκαν για μερικές μέρες σκηνές που έμειναν αξέχαστες στους μεγάλους, αλλά περισσότερο στους μικρούς που τις έζησαν.

Ο Κωστής ο Σπέτσιος με τη γυναίκα του, την Παναγιωτού, είχαν πέντε παιδιά, τρεις γιους και δυο κόρες. Οι γιοι είχαν από νωρίς φύγει για την Αμερική. Κάποια χρόνια αργότερα, στις αρχές της δεκαετίας του '50, εκεί πήγε και τους βρήκε η μια τους αδερφή, η Ελενίτσα. Στο χωριό έμεινε μόνο η άλλη κόρη, η Μαρίτσα, που παντρεύτηκε τον Παναή Καλλή, αδερφό του Ζάχαρου και κατοίκησε στη Χαρδακιώτισσα. Ένα από τα

παιδιά του Ζάχαρου και της Αννούς, το δεύτερο τους γιο, το Λούκα, τον είχε βαφτίσει η Ελενίτσα. Η Παναγιωτού, που έπρεπε, κατά τη συνήθεια και με βάση το επίθετο του άντρα της, να λέγεται Σπετσιού, για κάποιο λόγο επεκράτησε να λέγεται Σπουτσιού. Έτσι την ήξεραν όλοι στη γειτονιά, βάζοντας σε δεύτερη μοίρα το βαπτιστικό της όνομα. Η γυναίκα αυτή, λίγο μετά τον ξενιτεμό και της μιας από τις κόρες της, αφού έπαθε εγκεφαλικό, κατέληξε παράλυτη στο στρώμα. Το μόνο της παιδί που δεν ξενιτεύτηκε, η Μαρίτσα, έμενε σε αρκετή απόσταση μακριά της, κι είχε πέντε παιδιά και τον άντρα της να κοιτάζει. Ντελικάτη και με κάποια προβλήματα υγείας, δεν ήταν σε θέση να βοηθήσει την κατάκοιτη μητέρα της. Η Σπουτσιού με τον Κωστή της δέχονταν την φροντίδα των γυναικών της γειτονιάς, που πρόθυμα αναλάμβαναν τις λιγοστές δουλειές του μικρού σπιτιού τους. Πρόσφεραν και συντροφιά στην μόνιμα κλινήρη ηλικιωμένη. Καθισμένες δίπλα στο κρεβάτι της, την βοηθούσαν να τρώει και φρόντιζαν να παίρνει τα φάρμακά της. Παράλληλα, την πληροφορούσαν και για τα συμβαίνοντα στην περιοχή τους. Εκείνη, είχε δίπλα στο κρεβάτι της ένα μακρύ καλάμι που της χρησίμευε στο να διώχνει τις όρνιδες και τις γάτες, δικές της και ξένες, που τολμούσαν να πατήσουν το κατώφλι της κάμαράς της. Για να δροσιζεται τα καλοκαίρια της είχαν την μπροστινή πόρτα ορθάνοικτη, που έτσι της πρόσφερε και απρόσκοπτη θέα του στενού. Έβλεπε το κουρείο απέναντι αλλά και μέρος του κύριου δρόμου, λοξά, στα δεξιά. Το καλάμι της χρησίμευε ακόμη και για να «νουδετεί» τον υπερκινητικό εγγονό της, τον Σταυρή, που καμιά φορά ερχόταν από τη Χαρδακιώτισσα κι έμενε μαζί της. Συμπαδούσε ιδιαίτερα αυτό τον εγγονό της η Σπουτσιού. Νωρίτερα, προτού αρρωστήσει και μείνει κατάκοιτη, τον είχε συνέχεια κοντά της και για τις πρώτες δυο τάξεις του δημοτικού τον έστελλε στο σχολείο της Τούμπας. Στους συνομήλικούς του στη γειτονιά ήταν γνωστός σαν ο Σταυρής της Σπουτσιούς, σαν να ήταν αυτή η μάνα του.

Ήταν στα μέσα ενός ιδιαίτερα ζεστού καλοκαιριού, που ο Κωστής πήρε γράμμα από την Αμερική. Τις διευθύνσεις του παραλήπτη και του αποστολέα, γραμμένες μπροστά και πίσω στο φάκελο στα Αγγλικά, τις αναγνώριζε. Ήταν από τον γιο του, τον Μιχάλη. Του έγραφαν τακτικά τα παιδιά του κι ήξερε από πού έπαιρνε επιστολές. Με έκπληξη όμως διαπίστωσε πως το περιεχόμενο του φακέλου ήταν μια σελίδα, ολόκληρη γραμμένη στα Αγγλικά. Απόρησε ο γέρος, αφού τα παιδιά του πάντοτε στα Ελληνικά του γράφανε. Μίλησε για το γεγονός δίπλα στον καφεéné κι εκεί τον πρότρεψαν να βρει κάποιο που γνωρίζει Αγγλικά, να του κάνει

τη μετάφραση. Στην ευρύτερη γειτονιά ήταν αρκετοί οι νέοι που φοίτησαν στην Αγγλική Σχολή ή που εργάζονταν σε κυβερνητικές υπηρεσίες κι ήταν σε θέση να βοηθήσουν. Μέχρι όμως να βρεθεί κάποιος, πέρασε μια βδομάδα, ίσως και παραπάνω. Τελικά, το γράμμα διαβάστηκε από τον Αντρέα Ζαχαριάδη, κάτοικο του φραγκομαχαλά, υπάλληλο του Κτηματολογίου, που πρόθυμος, στάθηκε μαζί με τον Κωστή δίπλα στο κρεβάτι της άρρωστης, ακριβώς από πάνω της κι αφού ξεδίπλωσε την κόλλα, άρχισε να διαβάζει, μεταφράζοντας απευθείας τα γραφόμενα:.... «Αγαπητέ μου πατέρα, να με συγχωρέσεις που σου γράφω στα Αγγλικά... Είμαι σίγουρος πως κάποιο θα βρεις να διαβάσει το γράμμα μου και να σου εξηγήσει αυτά που θέλω να σε πληροφορήσω... Φρόντισε πρώτα εσύ πατέρα, να ακούσεις τα νέα μου και εσύ ο ίδιος να τα πεις και στη μάνα μου, προετοιμάζοντάς την, με τον δικό σου τρόπο, έτσι που να μην της έρθουν ξαφνικά»....

Ο μεταφραστής του γράμματος, συνεπαρμένος από τον θαυμασμό που οι δυο ηλικιωμένοι επεδείκνυαν, ακούοντας την στομφώδη και απρόσκοπτη μετάφρασή του, συνέχισε να διαβάζει με ύφος ιεροκήρυκα, χωρίς να δώσει σημασία στα νέα που θα ακολουθούσαν και που ο αποστολέας ήθελε διακαώς να διαβιβαστούν στη μάνα του έμμεσα, με τρόπο και με ιδιαίτερη προσοχή! Αφού ήταν κι ο μόνος λόγος που έγραφε στα Αγγλικά και σκόπιμα δεν αποκάλυπτε από την πρώτη γραμμή της επιστολής του, το γεγονός ότι θα ερχόταν στην Κύπρο. Ανέμενε από τον μεταφραστή να καταλάβει και να χειριστεί το θέμα ανάλογα. Αυτός όμως συνέχισε:.... «Νοιώθω αγαπητέ μου πατέρα, πως μετά από τόσα χρόνια πρέπει να σας δω. Ακούω πως με την ηλικία η υγεία της μάνας μου χειροτερεύει και πήρα την απόφαση να έρθω.... Ετοίμασα τα χαρτιά μου κι ελπίζω σε δεκαπέντε μέρες μετά που θα πάρετε και το γράμμα μου, να βρίσκομαι μαζί σας... Όταν θα είμαι πιο κοντά στην Κύπρο, θα σας τηλεγραφήσω για να ξέρετε πότε ακριβώς θα φτάσω..... Με σεβασμό, σας φιλώ το χέρι, ...Ο γιος σας, Μιχάλης».

Αυτό που ο ξενιτεμένος γιος της Σπουτσιούς φοβόταν, δεν ήταν τυχερό να αποφευχθεί. Με το άκουσμα της χαρμόσυνης είδησης, η ταλαίπωρη ηλικιωμένη συγκινήθηκε τόσο πολύ, έτσι που ένα δεύτερο εγκεφαλικό την έριξε σε κώμα. Αναστατώθηκαν οι πάντες. Οι γειτόνισσες έτρεξαν σε βοήθεια, είχαν και την έγνοια του γέρο-Κωστή, μην πάδει τα ίδια. Φώναζαν τον γιατρό. Έφερε κι ο Κυριάκος Λεμονοφίδης για δεύτερη γνώμη τον γιο του, πιο νέο γιατρό, μα το μόνο που μπόρεσαν να κάνουν ήταν να διαπιστώσουν την ιδιαίτερα σοβαρή κατάσταση της άρρωστης και να

ευχηθούν ο Θεός να την κρατήσει ζωντανή για να προλάβει να την δει ο γιος της.

Αμέσως μετά το δεύτερο εγκεφαλικό της Σπουτσιούς και υπολογίζοντας πως έπρεπε να ήταν θέμα δυο-τριών ημερών η άφιξη του γιου της, οι καλές γειτόνισσες, η Λουκία του Χατζηκώστα και άλλες, με προεξάρχουσα, λόγω συμπεριριού, την Αννού του Ζάχαρου, επιδόθηκαν σε αγώνα ιδιαίτερων προετοιμασιών και συγυρίσματος του σπιτιού. Για συμπάρσταση, σκεφτόμενες και τον γέρο-Κωστή, που ήδη κατάντησε ψυχικό ράκος, ξενυχτούσαν με βάρδιες στο προσκέφαλο της άρρωστης. Η αγωνία τους, για το αν θα την προλάβανε ζωντανή ο γιος της κορυφωνόταν, καθώς το τηλεγράφημα που αναμενόταν να καθορίσει και την ακριβή ημερομηνία άφιξής του, δεν έφτανε. Αφού η έλλειψη επικοινωνίας της άρρωστης με το περιβάλλον ήταν παντελής, δεν είχε τη δυνατότητα να εκδηλωθεί, να δώσει κάποιες ενδείξεις για την κατάσταση και την αντοχή της. Η διατήρησή της στη ζωή, μέχρι να φτάσει ο γιος της, ήταν για τις γειτόνισσες το μεγάλο στοίχημα που καθόλου δεν ήθελαν να χάσουν. Την παρακολουθούσαν συνεχώς και την φρόντιζαν με ιδιαίτερη στοργή κι ενδιαφέρον. Προσπαθούσαν συνεχώς να δώσουν τη δική τους ερμηνεία στις οποιοσδήποτε αλλαγές έβλεπαν ή νόμιζαν πως έβλεπαν, στη συμπεριφορά της, που ήταν μάλλον ο τρόπος που ανέπνεε και τίποτε παραπάνω. Άκουγαν άραγε τη βαριά ανάσα μιας κοιμισμένης άρρωστης ή το ροχαλητό μιας ετοιμοθάνατης; Κάποιες πίστευαν πως ήταν σε θέση να καταλάβει το τι συνέβαινε γύρω της αλλά δεν μπορούσε να μιλήσει ή να κουνήσει το βλέμμα ή ένα δάκτυλο έστω. Κάποιες πάλιν συνειδητοποιούσαν πως η ταλαίπωρη γυναίκα έπαιρνε οριστικά το δρόμο για το μεγάλο ταξίδι!

Το μοιραίο τελικά δεν αποφεύχθηκε. Η Σπουτσιού έσβησε. Η σκέψη όλων πήγε αμέσως στο να μη γίνει η ταφή την επομένη. Είπαν να περιμένουν καμιά μέρα ακόμη, ίσως έχουν νέα από τον ταξιδιώτη, ίσως πάρουν το τηλεγράφημα που είχε τάξει να στείλει, όταν θα έφτανε πιο κοντά στην Κύπρο. Πέρασε το πρώτο εικοσιτετράωρο και δεν έπαιρναν απόφαση να την κηδέψουν. Είπαν να περιμένουν ακόμη λίγο, παρά τις υποδείξεις ότι υπήρχε ο κίνδυνος της αποσύνδεσης του λειψάνου λόγω της πολύ ψηλής θερμοκρασίας. Σκέφτηκαν κι έφεραν από τη Χώρα πάγο! Τον έβαλαν σε μια μεγάλη τσίγκινη μπανιέρα που δανείστηκαν από τον Στέλιο του Ζαμπά και τον σκέπασαν με κανναβένια σακιά κι άχυρα, για να διατηρηθεί. Έβαλαν το σαβανωμένο λείψανο πάνω στην παγωμένη επιφάνεια, μέσα στη μπανιέρα, που της άλλαζαν συνεχώς θέση, μια μέσα στο σπίτι και μια έξω στο στενό, κάτω από την κληματαριά. Έψαχναν

εναγώνια για τα πιο δροσερά σημεία του σπιτιού και της αυλής και ράντιζαν με ροδόσταγμα και κολόνιες το άψυχο σώμα, ελπίζοντας πως έτσι θα περιορίζαν και θα κάλυπταν την αναπόφευκτη δυσοσμία, που συν τω χρόνω άρχισε να ξαπλώνει και πιο πέρα, μέχρι και το διπλανό δρόμο. Το επέβαλλε κι η συνήθεια να κάδονται νυχθημερόν γύρω από τον νεκρό, κι ενώ ολοένα η ατμόσφαιρα γινόταν πιο αποπνικτική, οι γειτόνισσες, πιστές στα έδιμα, αναγκάζονταν να κάδονται σε κάποια απόσταση, σκεπάζοντας τις μύτες με τα μαντήλια και τις ποδιές τους. Προς το τέλος της τρίτης μέρας, είχαν και ενδείξεις πως το λείψανο άρχισε να φουσκώνει κι η κοιλιά φαινόταν να ξεπερνά το ύψος των τοιχωμάτων της τοίγκινης μπανιέρας! Άρχισαν τα μουρμουρητά. Μεταξύ των γυναικών επικρατούσαν δυο απόψεις. Ήταν αυτές που ήθελαν να προχωρήσουν αμέσως με την ταφή κι εκείνες που επέμεναν πως έπρεπε να περιμένουν λίγο ακόμη. Είχαν και τους δυο αδημονούντες νεκροδάφτες που για να εισπράξουν το συντομότερο την αμοιβή τους, ήθελαν η ταφή να γίνει από την πρώτη μέρα. Τέλος σ' αυτή τη διαμάχη, έδωσε το πολυπόδητο τηλεγράφημα που έφτασε το πρωί της τέταρτης μέρας. Ήταν πολύ σύντομο, δυο λέξεις όλες κι όλες: «Φτάνω Αύριο». Αυτό διάβασαν κι έτσι στην κυριολεξία το ερμήνευσαν. «Ο Μιχάλης αύριο θα φτάσει,» είπαν οι μια-δυο μαθήτριες του Γυμνασίου που είδαν το μήνυμα. Η απογοήτευση όλων ήταν μεγάλη και τότε με μια φωνή αποφάσισαν πως δεν πάει άλλο. Η κηδεία έπρεπε οπωσδήποτε να γίνει αμέσως, χωρίς άλλη αναβολή. Δεν ήταν τελικά γραφτό ο ξενιτεμένος γιος να φτάσει να δει έστω και νεκρή τη μάνα του.

Γύρω στο μεσημέρι έγινε η κηδεία της Σπουτσιούς και στην επιστροφή από το κοιμητήριο στο σπίτι, ο γέρο-Κωστής κι οι γείτονες βρήκαν εκπληκτοι τον Μιχάλη να περιμένει! Καθισμένος σε μια γωνιά του ηλιακού, κρατούσε το κεφάλι ανάμεσα στις δυο του παλάμες και με βουρκωμένα μάτια μοιρολογούσε. Είχε ήδη πληροφορηθεί τα καθέκαστα, από τον καφενέ του Παντρή δίπλα, όταν με ταξί έφτασε από το αεροδρόμιο. Ήξερε πως το σόι ολόκληρο κι οι γείτονες μαζί, θα έπρεπε σύμφωνα με τις συνήθειες της εποχής, να βρίσκονταν εκεί, να τον υποδεχτούν όταν θα έφτανε. Δεν μπόρεσε όμως να υποψιαστεί πως όταν διάβαζαν το τηλεγράφημά του, δεν θα πρόσεχαν την ημερομηνία αποστολής του!..... Το είχε γράψει και στείλει την προηγούμενη μέρα. Το «Φτάνω Αύριο», σημαίνει ουσιαστικά «Φτάνω Σήμερα,» οπότε αν το ερμήνευαν σωστά, θα μπορούσαν να περιμένουν κι ακόμη κάποιοι οπωσδήποτε θα έτρεχαν και στο αεροδρόμιο, να τον παραλάβουν, έτσι που κι ο ίδιος να παραστεί στην κηδεία της μάνας του.